

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ О. ЗАХАРЕНКА

О.В.Крутенко

*Україна, Черкаси, Черкаський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних працівників*

Проблема формування сімейних цінностей розглядається у педагогічній спадщині таких відомих науковців. Дослідження з цього питання проводили В. В. Абраменкова, М. Боуен, Ю. Н. Волкова, Р. І. Капралов, Н. М. Лебедева, В. І. Максименков, О. О. Попов, Є. Є. Сапогова, В. В. Юстіцкий, Л. Б. Шнейдер та ін.

Сімейні цінності та значення педагогізації батьківської громадськості висвітлював у своїх творах відомий український педагог, директор авторської школи Олександр Захаренко. Він вважав, що налагодження тісної співпраці і взаємодії між школою і сім'єю дає позитивний результат і для формування у вихованців загальнолюдських цінностей, і для виховання в них здатності до вчинкової діяльності, і для розширення середовища позитивного педагогічного впливу, який здійснює навчальний заклад на жителів села. Ставлячи за мету підвищення педагогічної компетенції батьків, О.Захаренко фактично забезпечував педагогізацію усього соціального середовища Сахнівської школи.

Невід'ємною частиною цього процесу О.Захаренко вважав роботу з батьками школярів, оскільки родина є першим природним чинником соціалізації дитини, тією первинною соціальною основою, яка формує моральну та психічну складові особистості. Такий підхід свідчить про те, що у своїй діяльності педагог усвідомлено підходив до вирішення проблеми біологічного і соціального, спадкового і набутого у розвитку особистості, намагаючись побудувати навчально-виховний процес з урахуванням природних задатків кожної дитини.

У визначенні ролі сім'ї для виховання дитини О.Захаренко поділяв думку В.Сухомлинського, що сім'я та стосунки між її членами – це перша школа інтелектуального, морального, естетичного та фізичного виховання [6]. У період раннього дитинства відбувається набування суб'єктного досвіду, тобто досвіду життєдіяльності в конкретних умовах сім'ї, соціокультурного оточення у процесі сприйняття і розуміння світу людей і речей, від чого у великій мірі залежить подальша орієнтація дитини в соціокультурному середовищі. Сім'я та психологічний клімат, що

складається в ній, у великій мірі впливають на засвоєння дитиною норм людських взаємин і формування – або заперечення – спочатку сімейних цінностей, а пізніше – загальнолюдських.

Розвиваючи ідеї В.Сухомлинського про необхідність співдружності школи та сім'ї, повернення педагогічної відповідальності в сім'ю, О.Захаренко наполягав на здійсненні педагогізації сім'ї: «Не втрачай можливості, колего, робити свій вплив і на дитину, і на її батьків. Бо то мудра наука – педагогізація сімей, то педагогіка серед людей і для людей. Назва їй – народна педагогіка [5, с. 94]». Варто наголосити на тому, що в роботі з батьками О.Захаренко шукав не нав'язливі шляхи прилучення батьків до школи, а намагався відкривати в кожному батькові, матері індивідуальну неповторність, педагогічне обдарування й майстерність. Він був переконаний, що стимулювання проявів педагогічної майстерності батька й матері когось із вихованців можуть бути більш ефективними, ніж використання директивних підходів у роботі з ними.

Таким чином, органічно поєднуючи кращий досвід представників батьківської громадськості, скарби народної і надбання сучасної педагогіки, Захаренко здійснював батьківський всеобуч, коли давав такі поради: «Бажання бути першим, кращим генетично закладено в дитині, бо колись такими були батьки, діди і прадіди». «Найголовніше – налагодити контакт, тоді почувеш від батьків те, чого і не сподівався чути, з користю для дитини і для сім'ї. Користуйся принципом: 70 відсотків успіху – то похвала». «Природний нахил дитини. Гріх ним нехтувати. І батькові, і матері гріх, бо якщо не побачити здібності дитини, то можна на все життя приректи її на невдачу». «Дитина має переборювати посильні їй труднощі сама. Якщо дитина лізе на дерево, не підсаджуйте її, а навпаки, створіть їй перепони. Впевненість – головна риса вольових людей. Їх ще на світанку життя мудрі батьки та вчителі навчали мистецтву долати перешкоди, самостійно йдучи до мети. Якщо ж мати виконала домашнє завдання з праці – і син приніс п'ятірку, то цей самообман повернеться згодом повною беспорядністю, розгубленістю дитини в критичній ситуації, невпевненістю у своїх силах і розумових можливостях. Не спішіть, мами та бабусі, брати на себе зайві обов'язки. Не завжди ви будете крокувати по життю з улюбленим чадом. Ваша дитина повинна змалку відстоювати себе сама, вчитись вирішувати життєві проблеми, загартовувати волю» [5, с. 72-141].

Педагогічні поради, що були адресовані батькам, сприяли покращенню стосунків між членами родин і допомагали формуванню у дітей загальнолюдських гуманістичних

цінностей, а саме: повага до предків, відповідальність перед родиною і Батьківщиною, уміння переборювати труднощі, чесність у дрібницях та у великих справах, віра у краще майбутнє та ін. Крім того, за спостереженнями О.Захаренка, залучення батьків до спільної із школярами діяльності сприяло налагодженню емоційних стосунків у родині. У статті «Школа – центр виховання на селі» він звертав увагу на те, що в отрочтві інтереси підлітків розширюються, з'являється почуття дорослості, самостійності, що є причиною непомітного ослаблення зв'язків із родиною. Для вирішення цієї проблеми О.Захаренко пропонував організувати спілкування вихованців із близькими, особливо з матерями, проводити бесіди класних керівників з учнями про виконання трудових обов'язків дома, класні збори на тему «Що я вмію робити?», конкурси «Мамині помічниці», «Батькові помічники», Тиждень матері, бабусі, вчительки, дівчини, який починається уроком моральної культури в кожному класі, а також організувати рейди-перевірки трудової участі дітей у сімейних справах.

Завдяки налагодженій роботі з сім'ями учнів соціокультурне середовище навчального закладу значно поширювалось за рахунок залучення до виховної роботи батьківської громади. З цією метою представники трудових колективів запрошувались до участі у шкільних заходах, святах праці, «уроках робітничої освіти», вечорах, присвячених ветеранам праці, передовикам і новаторам виробництва; а учні школи відвідували ферми, польові стани, Корсунь-Шевченківський механічний завод. Така співпраця і співдружність сприяла реалізації декількох цілей. По-перше, відбувалось знайомство учнів з основами виробництва, економікою, організацією праці, ростом її продуктивності, досягненнями науки і техніки тощо; здійснювалась профорієнтація школярів і формування працелюбності. По-друге, школярі дізнавались про своїх батьків як професіоналів, що допомагало зміцненню батьківського авторитету. По-третє, вирішувалась проблема забезпечення кадрами у колгоспі і селі. Щодо вирішення цієї проблеми, то Захаренко висловлював думку, що виховати, наприклад, хлібороба неможливо, лише розповідаючи з екрана телевізора про красу золотого пшеничного поля, – хлібороба необхідно створювати, оскільки у кожній сільській хатині має залишатися продовжувач роду, а батьківський дім має бути святим місцем, де весь рід збирається задля прилучення до духовної мудрості, традицій роду, села і Батьківщини [3]. Тобто, організована таким чином робота із залученням усіх суб'єктів соціокультурного середовища викликала своєрідну зворотну реакцію і фактично забезпечила виживання населення і збереження села Сахнівка на карті України. У

такий спосіб формування і розвиток в особистості почуття патріотизму та бережливого ставлення до багатств своєї землі носило не декларативний характер, а ціннісно-діяльнісний. Стосувалося це не тільки учнів школи, а й їхніх батьків, які були активними учасниками всіх проектів, що здійснювала Сахнівська школа. Така робота пліч-о-пліч допомагала створенню абсолютно інших стосунків в категорії «батьки і діти»: спільна мрія-мета, спільна робота і спільна радість після досягнення цієї мети – все це згуртовувало вчителів, учнів та батьків в один-єдиний міцний колектив, значення якого розглядалося вище [4].

Одним із факторів успішної педагогізації батьківської громадськості села Сахнівка було запровадження спільних форм роботи сім'ї та школи, конкретні приклади яких знаходимо у творчій спадщині О.Захаренка. Педагоги Сахнівської школи наочно демонстрували, які великі виховні можливості має урок з будь-якого предмету, якщо поєднувати навчальні завдання з продуманими виховними цілями. Обов'язковою умовою було втілення вчительських повчань в практичні дії школярів, що допомагало створенню в сім'ї атмосфери взаємної зобов'язаності, при якій діти з наймолодшого віку привчалися віддячувати рідним за їхню турботу посильною працею. Багатогранною за виховними можливостями вважали педагоги і таку форму роботи, як проведення зборів загонів на тему «Наша мама», оскільки бачили в ній не тільки виховний аспект, а й перспективу активізації навчальних зусиль. Зазвичай батьки не бачать роботу своїх дітей під час уроку, а тому й не завжди сприймають учительську працю. Як помітив О.Захаренко, від цього втрачають і вчителі, і батьки. Він запропонував проводити відкриті уроки для батьків, вважаючи, що це допоможе створенню «атмосфери взаємного зобов'язання на ґрунті навчальної праці всіх: учителя, батька, учня [2, с. 43]».

Серед багатьох шкільних традицій була й така: в позаурочний час головний черговий учень разом з учителем або директором об'їжджали село з метою перевірки того, як поведуться школярі на вулиці, в культосвітніх закладах, вдома. Про свої враження від побаченого черговий розповідав під час щотижневої лінійки. Як пересвідчилися педагоги Сахнівської школи, кращі приклади гарних вчинків школярів викликали схвальне ставлення всього колективу і підносили в очах вихованців активні зусилля, невтомність, наполегливість і прагнення товаришів принести полегшення сім'ї. На переконання Захаренка, в даному випадку спрацьовувало головне правило педагогічного колективу: контакти школи і сім'ї мають приносити вихованцям тільки радість, а ні в якому разі не острах покарань. Більше того, усі зусилля і вчителів, і

учнів-активістів були спрямовані на те, щоб піднімати авторитет кожного учня, оскільки навчальні успіхи кожного сприймалися, за висловлюванням О.Захаренка, як цілюще джерело у зміцненні духовної родинної єдності. Моделюючи педагогічні впливи на сім'ю, педагог-науковець мав усі підстави для того, щоб переконатися: «справжнє сімейне життя учнів з його радістю, перемогами, творчими здобутками формує активну життєву позицію з будь-яким злом. Якщо учень здобув міцні моральні знання і школа виховала в ньому справжню моральну переконаність, то він готовий до розв'язання складних питань, готовий до благородних самостійних вчинків [1, с. 46]».

Таким чином, можна стверджувати, що формування гуманістичних цінностей особистості має відбуватися у суб'єкт – суб'єктній взаємодії між усіма учасниками навчально-виховного процесу: школярами, батьками, педагогами, громадськістю. Родина школяра виступає головним джерелом виховання дитини, тому виникає потреба в педагогізації батьківської громади.

Література:

1. Захаренко О. А. Поради колезі, народжені в школі над Россю / О. А. Захаренко. – Черкаси : Агрополіс, 2002. – 93 с.
2. Захаренко О.А. Школа над Россю / О. А. Захаренко, С. М. Мазурик. – К. : Рад. школа, 1979. – 150 с.
3. Захаренко О. А. Щаслива доля поколінь / О. А. Захаренко, С. М. Мазурик // Рад. школа. – 1977. – № 11. – С. 56 – 62.
4. Крутенко О. В. Інноваційні методи, засоби та форми розвитку особистості дитини у позанавчальний час (у контексті Авторської школи О.А.Захаренка) [Електронний ресурс] / О. В. Крутенко // Режим доступу до ресурсу : <http://petryk.com.ua/559>.
5. Слово до нащадків / О. А. Захаренко ; [упоряд. Н. М. Чепурна]. – К. : СПД Богданова А. М., 2006. – 216 с.
6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах. – К.: Радянська школа, 1977. – Т.3. – 670 с.

Заявка

1. Крутенко Ольга Володимирівна
2. Шляхи формування сімейних цінностей у педагогічній спадщині О.Захаренка.
3. Україна, Черкаси, Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників, доцент кафедри педагогіки, кандидат педагогічних наук.
4. 095-617-49-90, 097-110-64-24, olga_krutenko@ukr.net, Черкаси, вул. Різдвяна, 57/1, кв. 12.

